

A tétel és kifejtése

Jézus üzenetének egyik legfontosabb vonását így lehet összefoglalni: Nem elég igazságosnak (ha úgy tetszik: tisztességesnek) lenni; túl kell lépni az igazságosságon, szeretni kell! Ennek tételszerű megfogalmazását a Hegyi beszédben olvashatjuk (Mt 5,20): „*Ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókét és a farizeusokét, semmiképp nem mentek be a Mennyek országába.*”

Mit jelent „az írástudók és farizeusok igazságossága”? Kissé leegyszerűsítve így határozhatjuk meg: egyfelől a Törvény betűjének szigorú követését, másfelől azt, amit „osztó igazságosságnak” szokás nevezni, vagyis mindenkinek azt adni, ami „neki jár” (akinek jutalom vagy elismerés, annak azt, akinek megvetés vagy büntetés, annak azt), mindenkivel szemben úgy viselkedni, „ahogyan megérdemli”, népiesen szólva: „Amilyen az adjonisten, olyan lesz a fogadjisten!” Ezt kell *bőven* fölülmúlni ahhoz, hogy átléphessünk a „Mennyek országába” (= „Isten országába”), vagyis a szeretet világába.

Ezt az alaptételt fejti ki rögtön a *Hegyi beszéd hat ún. antitézise* (Mt 5,21-47), vagyis Jézusnak azok a mondásai, amelyeknek közismert formái szerkezete így hangzik: „Úgy hallottátok, hogy Isten azt mondta a régieknek... Én viszont azt mondom nektek, hogy...” A konkrét példák jól mutatják, mire is gondolt Jézus: Nem elég nem ölni, már a haragot is kerülni kell; nem csupán a végrehajtott házasságtöréstől kell tartózkodni, hanem annak szándékától is; a válással kapcsolatban nem elég a törvényes formákra ügyelni, hanem kerülni kell magát a válást; nem elég tartózkodni a hamis eskütől, hanem egyáltalán nem szabad esküdni, és arra kell törekedni, hogy minden szavunk igaz legyen; nem a helyes mérték szerint kell bosszút állni (általánosítva: büntetni): „szemet szemért, fogat fogért”, hanem egyáltalán nem szabad bosszút állni; végül: helytelen az a kettős mérce és

kettős magatartás, hogy „felebarátainkat” (a „hozzánk tartozókat”, a „mieinket”, a „magunkfajtákat”) szeretjük, ellenségeinket pedig gyűlöljük, mert ellenségeinket is „szeregnünk kell”: nemcsak elviselnünk kell ellenségességüket és bántásait, hanem még valami jót is kell tennünk velük.

Hasonlóképpen: nem elég pontosan/kínosan ügyelni a kultikus/vallási előírások betartására, ennél sokkal többre, a szív tisztaságára kell ügyelni (Mk 7,15-19): „*Ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná [Isten előtt]... ami kijön az emberből, az teszi tisztátalanná, mert az ember szívéből jönnek elő a gonosz megfontolások...*” Nem a (vallási/egyházi – de nyugodtan kiegészíthetjük: „világi”, állami) törvények jelentik a legfőbb mércét, ahogyan erre szombati gyógyításai kapcsán is rámutatott Jézus, hanem az ember igazi java (például az egészsége), mert „*a szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért*” (Mk 2,27).

Ezt a „túllépési alapelvet” fogalmazza meg *általánosságban* Jézus két, gyakran félreértett példabeszéde is.

Az egyik a *talentumokról* szóló, jól ismert példabeszéd (Mt 25,14-27), amelyben a talentumokat kiosztó úr megdicséri a (kétségtelenül sikeresen) hazardírozó szolgákat, de szemrehányást tesz annak, aki gondosan megőrizte a rábízott pénzt, és azzal fillérre elszámolt. De éppen itt, a harmadik szolga alakjában és viselkedésében, illetve az úr reakciójában áll az igazságosság iránti érzékünket provokáló, az igazságosságot „megcsúfoló” mozzanat, és ebből fakad a példabeszéd *mondanivalója*: Isten nem előírások korrekt/szolgai teljesítését várja el az embertől, hanem azt bátran túlteljesítő magatartást, konkrétan: a Jézus által hirdetett „Isten országa” *az igazságosságot meghaladó szeretetet* kíván meg az embertől, és ennek érdekében persze fantáziát és kezdeményezőkézséget, kreativi-

tást, kockáztatni is tudó, merész elkötelezettséget is.

Más képet használva is utalt erre Jézus a *mezőről hazatérő szolga* példabeszédével (Lk 17,7-9), amely után maga fogalmazta meg annak tanulságát (17,10): „*Ha [már] megtettetek mindent, amit Isten megparancsolt nektek, mondjátok ezt: Atlasz szolgák vagyunk, csak az tettük meg, amivel tartoztunk!*” Magyarul: A szolga nem várhat köszönetet, ha megtette a dolgát, azaz ha *csak* annyit tett, amennyi a kötelessége, amennyit megparancsoltak neki. Mai nyelven: a nap-számos, a kereskedő, az autószerelő nem várhat el még köszönetet is, ha megkapta a munkabérét. Mennyivel inkább érvényes ez az ember és Isten kapcsolatában: Ha csak a kötelességünket, ha csak Isten „*parancsait*” teljesítettük (mondhatnánk úgy is: ha csak tisztességesen viselkedtünk), nem várhatunk külön köszönetet Istentől, mert a parancsok teljesítésével megmaradunk a kötelességek és jogok világában, az igazságosság világában. Valami mást, *valami többet* kell tennünk ahhoz, hogy átlépjünk Isten világába (az Isten elgondolása szerinti magatartás világába). Például parancs az, hogy „Ne lopj!”. De aki nem lop, az még semmi rendkívülit nem tesz, csak egy „jogi” (mondhatnánk: jogos) előírást teljesít. Aki azonban nemcsak nem lop, hanem még azt is odaadja a rászorulóknak, ami jogosan a sajátja, az valami „többet” tesz.

Teljesen világozó teszi ezt annak a *gazdag ifjúnak* a története (Mk 10,17-22), aki azt állította: „*A parancsokat mind megtartottam*” (ti. Isten parancsait, a „tízparancsolatot”). Jézus nem vonta kétségbe ezt. Mégis azt felelte: „*Valami még hiányzik neked. Add oda vagyonedat a szegényeknek*” (Mk 10,21)! Az igazságosságon való túllépést azonban talán még ennél is jobban fejezi ki a *házasságtörő asszony* története (Jn 8,1-11): Nyilvánvaló, hogy az általános erkölcsi normák alapján is el kellett volna ítélni, a

mózesi törvényre épülő igazság-szolgáltatás alapján pedig egyenesen ki kellett volna végezni. Jézus állásfoglalása nyomán – „*Aki bűn nélkül van közületek, az vesse rá az első követ!*” – a vádlók mind eloldalognak, és Jézus közli az asszony-nal: „*En sem ítéllek el...*”

A napnál világosabban megerősíti a fentiek egy szintén sokszor félreértett történet, ill. jézusi mondas (Lk 13,1-3): Valakik hírt vittek Jézusnak azokról a galileaiakról, „akiknek a vérét Pilátus egybemosta áldozati állataik vérevel”, vagyis legyilkoltatta őket. Jézus erre így reagált: „*Ti azt gondoljátok, hogy ezek a galileaiak bűnösek voltak az összes többi galileainál, mint-hogy ilyet szenvedtek el. Mondom nektek: Semmiképpen! De ha meg nem tértek, valamennyien hasonlóan fogtok elveszni!*”

Mivel a legtöbb lázadás Galileából indult ki, a galileaiak általánosságban zelótáknak számítottak. A zelóták vallási buzgóság-ból fakadóan meg akarták szabadítani Izraelt a „pogány” római uralomtól, mégpedig terrorista módszerekkel, például kihasználva a zarándokok nyüzsgését a jeruzsálemi templom udvarán, s a tolongásban törrel leszúrták a rómaiak feltételezett barátait, kollaboránsait. A közeli Antónia-várban tanyázó rómaiak válasza aztán véres megtorlás volt.

Jézus bizonyára jól ismerte a zelótákkal rokonszenvező kortársai felfogását, nevezetesen azt a véleményüket, hogy Isten nyilvánvalóan csak azért engedte meg ezt a vérfürdőt, mert a szóban forgó „galileaiak”, vagyis zelóták bűnösek voltak, mint a többi zelóta, és ezért kellett elszenvedniük az erőszakos halált, mintegy Isten büntetéséeként.

Válaszának első felében Jézus igyekezett kijózanítani honfitársait, és meg akarta szabadítani őket hagyományos istenképüktől: az „igazságos” és „megtorló” Isten képétől, amelynek értelmében Isten a jókat megjutalmazza, a rosszakat megbünteti (vö. Jn 9,2). (Ebből persze az is következik, hogy a Pilátus által lemészárolt zelóták nem voltak bűnösek, mint a többi zelóta.)

Válaszának második fele – az imént mondottak miatt – nem jelentheti azt, hogy „Ha meg nem tértek, Isten titeket is megbünteti” (akár e világi csapással, akár túlvilági kárhozattal), hanem csak ezt: „Ha ti, akik rokonszenveztek a lemészárolt terroristákkal, és azonosultok az ő felfogásukkal, céljaikkal és módszereikkel, nem tértek meg,

nem változtatjátok meg gondolkodásmódokat és viselkedéseket, azaz ha nem léptek túl a zelótizmuson (vagyis az „igazságos honvédelem” felfogásán, lelkiületén és gyakorlatán), és nem juttok el az ellenségszeretet „igazságtalan többlétéhez”, akkor ugyanúgy konfliktusba fogtok keveredni Pilátussal (Rómával), és ugyanúgy le fog(nak) mészárolni titeket” (vö. Lk 23,27-28.31!).

Közvetve bár, de ugyancsak megerősíti az eddig mondottakat a „nyolc boldogság” két mondas (azért csak közvetve, mert szokványos értelmezésükben egyiküket sem tarthatjuk hitelesen jézusinak).

Az egyik: „*Boldogok, akik éheznek és szomjazzák az igazságosságot, mert Isten majd kielégíti őket*” (Mt 5,6). – E mondas Máté által szándékolt értelmét – az „igazságosság” közelebbi meghatározásának híján – csak találgatni lehet, de talán nem tévedünk, ha a mondas címzettjein azokat értjük, akik igazságtalanságot-jogtalanságot szenvednek, és Istentől várnak „kiegyenlítő igazságosságot”. A zsidó és a kora keresztény apokaliptika valóban azt hirdette ugyan, hogy Isten ki fogja elégíteni az effajta „éhséget és szomjúságot” (vö. Lk 18,6-8!), Jézus azonban lépten-nyomon azt tanította, hogy Isten *nem* „igazságosságot” akar, és nem „kiegyenlíteni”, megbosszulni-megtorolni, hanem megbocsátani akarja az elkövetett igazságtalanságokat (vö. Lk 23,34!), és ugyanezt a megbocsátási készséget várja el „fiától”, azaz a hozzá tartozóktól is (ld. Mt 5,43-45).

A másik: „*Boldogok, akiket az igazságosság kedvéért üldöznek, mert övék a Mennyek országa*” (Mt 5,10). – Az „igazságosság” (gör. *dikaioszüné*) elméletileg jelenthetné itt a mondas címzettjei, tehát az üldözöttek által gyakorolt igazságosságot, az „igazságos, helyes, igaz” viselkedést – csak-hogy ennek ellene mond *tartalmilag* az, hogy az igazságosság gyakorlása Jézus szerint nem elégséges az Isten országába kerüléshez (Mt 5,20), *formailag* pedig az, hogy hiányzik a birtokos névmás (gör. *autón*), aminek megléte esetén így kellene fordítani a kifejezést: „az ő igazságosságuk miatt”. (A görög *heneken* előljárószó nemcsak *oksági* összefüggést fejezhet ki: „miatt”, hanem a cselekvés *célját* is, illetve a kettőt *egyszerre* is; a „kedvéért” kifejezés egyaránt tartalmazza a cselekvés mozgatórugóját és célját.)

Azt, hogy az igazságosságot *gyakorló*, és emiatt üldözött ember Isten vagy az Istenség oltalma alatt áll, minden igazságosan gondolkodó és érző zsidó vagy pogány eleve feltételezhette. Itt azonban – ha jézusi értelmet akarunk adni a szövegnek – az előző bekezdésben mondottak alapján nem lehet szó róluk, hanem csak olyanokról, akik *vétettek* a törvények szabta igazságosság ellen (ez az üldözésük oka), s akiket másfelől azért üldöznek, hogy ezzel helyreállítsák „a törvényt és a rendet”, vagyis az igazságosságot (ez az üldözésük célja). Ezek lehetnek „köztörvényes bűnözők”, de olyan „ártatlanok” is, mint Jézus, aki a maga módján szintén vétett a „fennálló rend”, vagyis az igazságosság ellen, amikor például áthágta a kultikus tisztasággal vagy a szombattal kapcsolatos szabályokat.

E mondas *feltételezhető* – és Mt 5,6 fenti értelmezésével összhangban lévő – jézusi értelme tehát: Nem azoké a Mennyek országa, *nem* azok a részesei-tagjai Isten országának, a szeretet világának, akik „jámbor buzgósággal” (vö. igazságszolgáltatás, inkvizíció, szent háború, dzsihád stb.), *az igazságosság* (helyreállítása) kedvéért üldözik a törvényszegőket (ahogyan a zelóták vagy „az írástudók és farizeusok” is tették)! Ellenkezőleg: Isten az áldozatok oldalán áll! Mert Jézus felfogása szerint Isten még a valódi bűnösöket sem akarja megbüntetni „*az igazságosság helyreállítása kedvéért*”, hanem meg akar bocsátani nekik, és meg akarja gyógyítani őket. A bűnösöknek nem bíróra, hanem orvosra van szükségük (vö. Mk 2,15-17!).

Szemléltetés példabeszédekkel

Tételem kifejtéséhez is fölhasználtam már példabeszédeket, most azonban kifejezetten csak példabeszédekkel szemléltetem azt.

Kezdjük azzal, amelyik azt öltözteti képbe, hogy *Isten vég nélkül megbocsátja* az ember minden bűnét, és azt várja el, hogy az ember ugyanígy járjon el embertársaival (Mt 18,23-33; a 34-35. v. későbbi betoldás). Ahhoz, hogy kellően értékelhessük a példabeszéd üzenetének súlyát, előzetesen tudatosítanunk kell, hogy a szóban forgó, nyilvánvalóan jelképes 10 000 talentum elképesztően óriási összeg: 1 talentum 6000 dénárral egyenlő (1 dénár = egy munkás egy napi bére volt Jézus korában). Tízezer talentum tehát lehetetlenül nagy összeg,

a határtalan eladósodás jelképe: tízezerszer hatezer munkanapi bér... Támpon túl érdemes arra gondolni, hogy Nagy Heródes éves bevétele 900 talentum volt, Galilea Péreával együtt 200 talentum adóbevételt jelentett Kr. e. 4-ben. (Persze egy „hétköznapi ember” számára a 100 dénár is szinte megfizethetetlen volt: ez akkoriban 100 napi munkabért jelentett, ma talán úgy mondanánk: kb. három-négy havi minimálbér.) Így már nem nehéz belátni, hogy a 10 000 talentum vagy akár csupán a 100 dénár egyetlen kéréző szóra történő elengedése (vö. Lk 18,13-14a!), illetve az ezzel jelképezett megbocsátás messze meghaladja az igazságosságról alkotott elképzeléseinket. Kétszer-háromszor megbocsátani valakinek, ezt még úgy-ahogy el tudjuk képzelni az igazságosság keretein belül; ehhez képest már Péter apostolnak a hét-szeri megbocsátásra vonatkozó felvetése is irreálisnak tűnik, a jézusi „hetvenszer hétszer” pedig végképp (Mt 18,21-22). Nem nehéz hát belátni, hogy a határtalan megbocsátásban kifejeződő szeretet mennyivel múlja felül az igazságosságot.

Talán még „látványosabban” és egyúttal „szívhez szólóbban”, illetve sokak számára egyenesen felháborítóan ábrázolja ezt „a tékozló fiú” példabeszéde (Lk 15,11-32). Ez a fiú idő előtt kikéri az apai örökség neki járó részét, aztán elutazik, és a távolban önsorsrontó életmóddal elherdálja a pénzt; a disznók között köt ki, és éhségében már azok eledevel is megtölténé a gyomrát; ekkor megbánja tettét, és hazamegy, hogy „az igazságosságnak eleget téve”, bocsánatkérés után és jóvátételt ígérve visszatérhessen a szülői házába. Apja azonban minden elképzelést meghaladóan túllép az igazságosságon: eléje fut, a nyakába borul, öleli-csókolja; nem engedi, hogy fia végigmondja az előre kidolgozott bűnbánati szöveget (vö. 18-19. és 21. v.), elmarad az erkölcsi prédikáció, nincs leszámolás, nincs egyezkedés, mi illeti meg a hazatért tékozlót, és mi nem, és végképp nincs szó büntetésről, ellenkezőleg: feltétel nélkül helyreállítja a fiú „gyermeki státusát” (ruha, gyűrű és saru), és ünnepi lakomát rendel el, zenészővel és tánccal. – (Zárójelben azért jegyezzünk meg két fontos mozzanatot: 1/ A „tékozló fiú” és az otthon maradt, „tisztességes” fiú példája egyaránt azt mutatja, hogy az igazságosságon túllépő szeretet csak annak számára válik valósággá, csak abban „érvényesül”, „fejti

ki hatását”, aki kész befogadni azt. 2/ Az igazságosságon való túllépés nem jelent igazságtalanságot: Az apa megérti, hogy nagyobbik fia úgy érzi, igazságtalannul bánt vele, továbbá elismeri az igazságosság iránti igényét, de közli vele, hogy valójában nem érte őt semmiféle jogtalanság, hiszen minden, ami a sajátja, az a fiáé is. De itt sem valamiféle hideg-rideg igazságosságról van szó: idősebbik fiát is anyai „Gyermekem”-nek szólítja, a szívére beszél, kérleli, megindokolja neki, miért is „kell” most ünnepelni.)

Az előző két példabeszéd tanításának egyik nagyon komoly gyakorlati következményét, megnyilvánulását mutatja be a *búzáról és a konkolyról* szóló példabeszéd (Mt 13,24-30). Ennek üzenetét éppen az a meglepő mozzanat tartalmazza, amely *ellentmond* a korabeli mezőgazdasági és „társadalmi” gyakorlatnak egyaránt. Számos olyan irányzat működött ugyanis Jézus korában, amely – összhangban az ószövetségi alapelvvel: „Írtsd ki körödből a gonoszt!” (5Móz 13,6) – a „bűnösök” kiküszöbölésével Isten „tisztá” népének közösségét akarta megteremteni. Mindenekelőtt a *farizeusok* mozgalmára kell gondolnunk; ők „a föld népét” akarták kizárni, az „átkozott népséget, amely mit sem ért a törvényből” (Jn 7,49), és azt vallották, hogy ők maguk alkotják Isten igazi népét. *Az esszénusok* rajtuk is túltettek: kivonultak a „bemocskolt szentélyből” a pusztába (Kumránba), és „az új szövetség gyülekezetét” akarták megalkotni. Ebbe a sorba tartozik

Keresztelő János is, aki tanításával és alámerítési gyakorlatával azt a messiást hirdette meg, aki „megtisztítja majd szérűjét, összegyűjti búzáját a magtárban, a pelyvát azonban olthatatlan tűzzel fogja elégetni” (Mt 3,12)! Ugyancsak az erőszakos megoldások hívei voltak a *zelóták*, akik a római megszállóktól és azok kollaboránsaitól akarták megtisztítani Isten népét (vö. Lk 13,1-3). – Mindezekkel szemben fogalmazza meg üzenetét Jézus: Ne tépjétek ki a konkolyt, hogy ki ne tépjétek vele a búzát is! Ne akarjátok Isten „tisztá”

népét megteremteni: a „bűnösöknek” is helyük van benne! Vagyis Jézus nem kevesebbet mond, mint hogy sem „Isten népéből”, sem a társadalomból (vö. Jn 8,7!) nem kell és nem is szabad „kigyomlálni” (például kiközösítéssel vagy börtönnel), pláne kiirtani (halálbüntetéssel) a „bűnösöket”. Ezzel „gátlástalannul” túllép az igazságosságról alkotott elképzeléseinken, és kihúzza a szőnyeget a minden társadalomban központi helyet elfoglaló „igazságszolgáltatás” alól.

Ugyanezt az üzenetet fogalmazza meg „pozitív módon” az előbbi példabeszéd párja, a *tóba vetett kerítőháló* példázata (Mt 13,47), illetve a *királyi lakodalomról* szóló példabeszéd (Mt 22,1-10): a kerítőháló *mindenfajta* halat összegyűjt, illetve: „a szolgálak kimentek az utakra, és összegyűjtöttek *mindenkit*, akit csak találtak, *rosszakat és jókat egyaránt*”.

Az *irgalmas szamaritánusról* szóló példabeszéd (Lk 10,30-35) szintén rámutat arra, hogy Jézus társadalmi-politikai vonatkozásban is komolyan gondolta az igazságosság bőséges meghaladását (vö. Mt 5,20!). A zsidók és a szamaritánusok ugyanis kölcsönösen ellenségnek tekintették és gyűlölték egymást; amikor tehát a szamaritánus rábukkant az út szélén fekvő, kifosztott és félholtra vert zsidóra, az igazságosság jegyében az lett volna a legkevesebb, hogy nagy ívben kikerüli, akárcsak az előtte arra haladó pap. De ő nemcsak odament, nemcsak megnézte, mi a baj és mit tehetne, hanem el is látta a bajba

jutott ellenség sebeit, aztán elvitte a legközelebbi vendégfogadóba, ott kb. két hétre előre kifizette szállásának és további ápolásának költségeit (ennyit ért a két dénár, amit átadott a fogadónak!), sőt ígéretet tett az esetleges további költségek megtérítésére is!

Lássuk végül a „kései szőlőmunkásokról” szóló példabeszédet, amelyet sokan egyenesen vérlázítónak tartanak, mert szerintük minden elképzelést fölülmúlón csúfolja meg az igazságosságot, talán a tékozló fiú példabeszédénél is sokkal erősebben (Mt 20,1-15). Egy szőlősgazda korán reggel, a tizenkét órás munkanap kezdetén kimegy piacra, munkásokat fogad fel a szőlőjébe, és megegyezik velük a szokásos napi egy dénár munkabérből. Aztán három óránként újabb munkásokat fogad fel, de csak annyit mond nekik: „Majd megadom nektek, ami igazságos.” Végül a munkaidő lejárt előtt egy órával ismét föl fogad néhány munkást. Amikor azonban a bér kifizetésére kerül sor, először azokat fizeti ki, akik csak egy órát dolgoztak, és egy dénárt ad nekik; az egész napot végigdolgozó napszámosok azt hiszik, ők majd többet kapnak (az igazságosságnak megfelelően), de ők is csak egy dénárt kapnak. Föl is láznak, de zúgolódásukra a gazda azt feleli szővivőjüknél: „Barátocskám, nem bánok veled igazságtalanul! Nemde egy dénárban egyeztél meg velem? Vidd, ami a tiéd, és menj! Én ennek az utolsónak is annyit akarok adni, mint neked. ... Vagy gonosz szemmel nézed, hogy én jó vagyok?” – Világos: A gazda kétségtelenül messze, s ha úgy tetszik, valóban vérlázító módon túllép az igazságosságon, mégpedig a jóság irányában, hiszen akik csak később vagy csak az utolsó órában álltak munkába, azok nem lustaságból tették ezt, hanem azért, mert korábban senki sem fogadta fel őket (ld. 7. v.; Jézus korában óriási munkanélküliség volt Palesztinában!), viszont nekik is volt családjuk, amelynek megélhetéséről gondoskodniuk kellett. Ugyanakkor pedig az is nyilvánvaló, hogy azokat sem érte igazságtalanság, akik „hordozták a nap terhét, és elviselték a hőséget”, hiszen pontosan megkapták, amiben megegyeztek (s amiből ők is el tudták tartani a családjukat).

Alátámasztás

A fent részletezett tanítás avagy „elmélet” alátámasztásául érdemes

utalni Jézus „gyakorlati megnyilvánulásaira”, azaz *viselkedésére* is.

Az igazságosság bajnokai, mondhatnánk megszállottjai, az írástudók és a farizeusok felfogása szerint – túl a téma vallási, a mózesi törvényekkel összefüggő vonatkozásain – „minden normális és tisztességes ember” az „igazak”, a „törvénytéljesítők”, az „Istennek tetszők” társaságát keresi, és szigorúan kerüli a „bűnösöket”, hiszen ez így igazságos. Jézus azonban rendszeresen túllépett ezeken a korlátokon, és előszeretettel forgolódott „vámosok és bűnösök” társaságában. A farizeusok és írástudók pedig erősen zúgolódtak emiatt, mondván: „Ez jó fogadtatásban részesít bűnösöket, és együtt eszik velük” (Lk 15,2). Az együtt étkezés a közösségvállalás jelképe volt, és teljes ellentétben állt a rabbinikus szabállyal: „Az ember ne társuljon istentelenekhez, még azért se, hogy a Tórához közelítse őket.”

Két konkrét példát érdemes külön is megemlíteni, mert Jézus mindkettőben a „nyilvános bűnösök” legszélsőségesebb képviselőivel, vámosokkal ült egy asztalhoz, méghozzá úgy, hogy ezt ő kezdeményezte. Tettének súlyát akkor érezzük át igazán, ha tudatosítjuk, hogy a vámosok nemcsak népnézók voltak (mert sokszor könyörtelen zsarolással, túlzott összegeket követeltek), hanem kollaboránsok, magyarul hazaárulók is (mert a megszálló rómaiak számára szedték a vámot).

Az egyik esetben Jézus *Zakeushoz*, a vámosok fejéhez tér be szállásra (Lk 19,1-10). Akik ezt meglátták, mind zúgolódtak, éppen azért, mert tisztában voltak Jézus viselkedésének forradalmi jelentőségével. S ő valóban forradalmi szavakkal reagált erre a zúgolódásra: „*Ma jött el a megmentés napja e ház számára, mivelhogy ő is Ábrahám fia!*” Ennek súlya és jelentősége persze elhomályosul az evangélista elbeszélésében, mert ő azután közli ezt a mondatot, hogy Zakeus megígéri vagyona felének szétosztását, és az általa okozott károk négyeszeres megtérítését. Csakhogy Lukács ezzel éppen azt árulja el, hogy nem érti Jézust: nála az igazságosság szellemében, „megtérésének” jutalmaként hangzik el Jézus idézett mondata. Jézus szellemisége alapján azonban épp az események fordított sorrendjét kell feltételeznünk: Jézus nyilatkozata váltja ki Zakeusból megtérésének szavait és kezdeti lépéseit. Jézus kijelentése ugyanis,

tudniillik hogy „ő is Ábrahám fia”, nem kevesebbet jelent, mint hogy „ő is Ábrahám népéhez tartozik”, e kijelentés értelme pedig – tekintettel a korabeli közfelfogásra – ez: „Ő is Izrael népének *egyenjogú* tagja – bár »bűnös« vámos” (vö. Lk 5,30; 7,34; 15,2). És ahogy a szövetségsszefüggés egyértelműen mutatja („Ma jött el a megmentés... *mivelhogy...*”), ez azt is magában foglalja, hogy *nem* „érdemeiért” (megtéréseért és bőkezű jóvátételéért), nem „igazságosan”, hanem az igazságosságot meghaladó szeretetből, „alanyi jogon”, egyszerűen mint embernek jár neki is a „megmentés”, az „üdvösség” felkínálása, amit Jézus szállásvétele jelképez!

A másik vámos, *Máté* esetében (Mk 2,15-17) nem ismerjük ennyire a részleteket, viszont Jézus viselkedése, ha lehet, még súlyosabb üzenetet hordoz, hiszen ezúttal nemcsak a megmentést kínálja fel a közmegegyezésben álló vámosnak, hanem meghívja legszűkebb tanítványi körébe is, ami az igazságosság alapján állva sosem történhetett volna meg. *Máté* el is fogadja a meghívást, Jézus teljes emberi közösségvállalását pedig erőteljesen fejezi ki, hogy – nyilván *Mátéval* együtt – „sok vámos és bűnös ült asztalhoz az ő házában”, vagyis Jézus házában (vö. Mk 2,1; 3,20; 9,33). (Lukács ezzel az eseménnyel kapcsolatban is elárulja tökéletes értetlenségét, azt, hogy az igazságosság eszméjének rabja, és fogalma sincs az ezt fölülmúló szeretetről; leírásában ugyanis – a Zakeus-történettel megegyezően – „feje tetejére” állítja a dolgot, és ezzel elveszi Jézus sajátos prófétai gesztusának életét: *nála* nem Jézus lát vendégül bűnösöket, hanem a *már megtért* vámos, *Lévi* ad lakomát Jézus tiszteletére, továbbá Jézus nem Isten *ingyenes* jóságát jeleníti meg, hanem megtérésre szólítja fel a bűnösöket: Lk 5,29-32. Pedig Jézus világosan megmondta: „*Nem azért jöttem, hogy »igazságosakat« hívjak meg, hanem [kitaszított] bűnösöket.*”)

Jézus „igazságosságon túli” viselkedésének van még két, nem ennyire látványos, de nem kisebb jelentőségű megnyilvánulása.

Egyszer valaki a tömegeből így szólt [Jézushoz]: „Mester, mondd meg a testvéremnek, hogy ossza meg velem az örökséget!” Ő azonban ezt mondta neki: „*Ember, ki tett engem bírónak vagy osztónak köztedek?*” (Lk 12,13-14). – Az ember igazságosságra vágyik. A szóban

forgó kérelmező feltehetően az „is-teni igazságosság” képviselőjét látta Jézusban, de mekkorát kellett csalódnia válaszában: „Isten nem tett engem bíróvá. Nem bízott meg az-zal, hogy helyreállítsam köztetek az igazságos egyensúlyt.” A kemény örökösödési vitában álló „tömegember” („valaki a tömegből...”) persze nem tud mit kezdeni ezzel: túl „magas”, túl fantasztikus számára ez a szemléletmód. De ha „be-iratkozna Jézus iskolájába”, akkor az ő nyomában járva fokozatosan megtanulhatná, hogy megszabaduljon a birtoklás igényétől (vö. Lk 12,15), és neheztelés, harag nélkül a testvérének tudná ajándékozni a maga örökrészét is (vö. Mt 5,40!), aminek következtében pedig talán még a testvére is eljutna odáig, hogy visszaajándékozza neki...

A másik esettel a nagyon nehe-zen fordítható és értelmezhető Má-ria–Márta-történetben találkozunk (Lk 10,38-42). Mostani nézőpon-tunk szempontjából közömbös, hogy valóban a Lukács által emlí-tett, a konyhai szolgálattal kapcsola-tos nézeteltérésről volt-e szó, vagy másról. Az a döntő, hogy Márta „felizgatta magát”, mivel Mária „a jobbik részt választotta”, s most azt akarja, hogy Jézus vonja meg Mári-ától az előnyt (bármilyen legyen is az). Az egyik lehetséges görög szöveg-változat szerint Jézus így felel neki: „Márta, Márta! Te felizgatod ma-gad! Mária a jobbik részt választot-ta, s az nem vétetik el tőle.” Vagyis Márta „igazságos kiegyenlítést”, „igazságszolgáltatást” vár. Jézus azonban úgy dönt: Máriát nem kell megfosztani előnyétől. Barátságosan, de nyomatékosan figyelmezteti az irigység által kínzott asszonyt („Márta, Márta!”), ne izgassa fel magát, és ne sajnálja riválisától annak szerencséjét. Lépjön túl az igazságosságon!

A minta és a mérce

Jézusnak az igazságosságon messze túlmutató tanítását és gya-korlatát nem érthetjük meg, ha nem vesszük figyelembe, hogy az igaz-ságosság „bőséges felülmulásában” mi volt a mintája és a mérceje. Ezt keresve könnyen rájöhettünk arra, hogy helytelen a megközelítésünk, ha azt keressük, *mi* volt – mert nem *valami*, hanem *valaki* volt: az az Isten, akit ő a Jordánba történt alá-merítésétől kezdve (Mk 1,9-11) feltételek és korlátok nélkül szerető Atyának élt meg. Az az Isten, aki földkelti napját gonoszokra és jókra,

és esőt küld igazaknak és igaztala-noknak (Mt 5,45). Az az Isten, akit legjobban az a király jelképez, aki szolgájának egyetlen kérő szavára elengedi annak „10 000 talentumos” tartozását (Mt 18,26-27); vagy az a hitelező, akinek két adósa volt, s az egyik 500 dénárral tartozott, a másik 50-nel, de mivel nem volt miből fizetniük, mindkettőjüknek oda-ajándékozta az összeget (Lk 7,41-42); vagy az a pásztor, akinek ha száz juha van, s egy elkóborol közü-lük, utána megy az egy elveszettnek, és addig keresi, amíg meg nem ta-lálja (Lk 15,3-7); vagy az a háziasz-szony, akinek tíz drachmája van, s ha egyet elveszít, kisöpri az egész házat, és addig keresi gondosan, amíg meg nem találja (Lk 15,8-10); vagy az a szőlősgazda, aki nem áll bosszút a szolgáit ért súlyos sérel-meken, hanem végül a fiát küldi el a bérlőkhöz (Mk 12,1-6) – hogy a „tékozló fiú” apjáról ne is beszél-jünk (Lk 15,11-32)...

Jézus számára ennek a feltételek és korlátok nélkül szerető Istennek a *személye*, vagy ha úgy tetszik, en-nek az Istennek a *viselkedése* a min-ta és a mérce. Ahogyan ezt példázata-k nélkül, „elvi síkon” is megfogalmazta, az evangéliumok szerint két változatban is.

Az egyiket Máté evangéliumá-ban találjuk, mintegy a témánkat összefoglaló jézusi mondás („*Ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókéét és a farizeusokéét, semmiképp nem mentek be a Mennyei országába*”: Mt 5,20) végkövetkeztetéseként: „*Ti tehát legyetek olyan teljesek, amilyen teljes mennyei Atyátok*” (Mt 5,48)! – Szándékosan kerülöm ebben a mondatban a megszokott „legyetek tökéletesek – amilyen tökéletes” fordítást, mert ez a szóhasználat nagyon félrevezető, ugyanis a görög filozófia, illetve a későbbi keresztény teológia tökéletességsmé-nyének – téves – felfogását idézi. Az eredeti görög *teleiosz* az Ószö-vetség Hetvenes fordításában (LXX) a héber *tamim* szót adja visz-sza, amelynek jelentése: egész, tel-jes, sértetlen, osztatlan. A felszólítás tehát nem a „hibátlan erényességet”, az abszolút erkölcsi tökéletességet kívánja meg az embertől (ami nyil-vánvaló képtelenség), hanem azt, hogy az „igazságos” viselkedést meghaladva „egészen, teljesen, osztatlanul” embertársainak, ember-társaiért éljen, ahogyan Isten „egé-szen, teljesen, osztatlanul” az embe-rért van (45. v.). Ezt az „osztatla-

nul”-t ma talán úgy is mondhatnánk: radikálisan.

Valószínű azonban, hogy Máté a legalista zsidó szókészletből meríti a „*teljes/tökéletes*” kifejezést, s ezzel szemben ennek a mondásnak a Lu-kács-evangéliumban olvasható vál-tozatát kell eredetinek tekintenünk: „*Váljatok olyan irgalmassá, amily-en irgalmas a ti Atyátok*” (Lk 6,36)! Ez az Ószövetség hagyomá-nyos szóhasználat is (pl. 2Móz 34,6; 5Móz 4,31; Zsolt 78,38; 86,15), s ez fejezi ki hűen az igaz-ságosságon való túllépés szellemi-ségét is.

Persze fontos tisztázni az itteni szóhasználat eredeti értelmét is. Az „*irgalmasság*” ugyanis a „*megkö-nyörülés, kegy[elm]et gyakorlás*” képzetét kelti bennünk, pedig ez a görög *oiktirmón* mögött álló arám *rahamim*nek csak az egyik jelenté-se; a másik jelentése „*anyai*”, mint-hogy a *reham* = anyaméh, anyao-l szóból származik. Csak a hagyomá-ny kedvéért érdemes megtartani a fordításban az „*irgalmas*” szót; helyesebb lenne az „*anyai*” haszná-lata („*Váljatok olyan anyaivá, amily-en anyai a ti Atyátok!*”), mert itt ténylegesen erről van szó. Ez az anyaiság világít rá az irgalmasság jézusi jelentésére: egy *igazi* anya mindig *csak* szeretni akarja gyerme-két, ellenszolgáltatás nélkül, a hiá-bavalóság kockázatával is, függetle-nül gyermeke barátságos vagy el-lenséges viselkedésétől, magatartása tehát minden tekintetben felülmúlja az igazságosság elvét és gyakorlatát.

A mennyei Atya tehát anyai. Ő feltételek és korlátozások nélkül úgy viszonyul *minden* emberhez, aho-gyan a földi anyák *saját* gyerekeik-hez. Ez az *istenkép* Jézus világszem-léletének és tanításának magva, lényege, abszolút középpontja, ami-ből minden más következik. Az is, hogy Jézus ezzel az új istenképpel *alapozza és indokolja meg* az általa hirdetett új erkölcsiséget: az igazsá-gosság, a számítás, a haszonkeresés helyett a viszonzást nem váró aján-dékozásnak *az ellenségre is kiter-jesztett* alapelvét, amely – ha meg-valósítják! – új viszonyokat teremt az emberek között, személyes és társadalmi, sőt gazdasági és politi-kai vonatkozásban egyaránt.

Mindenesetre nem kétséges, hogy amikor Jézus az igazságossá-g eszméjének és gyakorlatának bősé-ges fölülmúlására szólította fel hall-gatóit, akkor nem kevesebbre biztat-ta őket, mint hogy váljanak olyanná, mint a feltételek és korlátozások nélkül szerető mennyei Atya...